

Као патријарашки ексарх Силвестар је дао „в' своју обитељ Морачу“ и један панагијар, који се данас налази у манастиру Крушедолу у Фрушкој Гори (Старинар 1886, 86).

Најзад, по једном запису из 1645. год. на једној икони у манастиру Морачи, изгледа да се Силвестар доцније вратио у свој манастир Морачу и да је те године био „дофиар“. Ако је то тачно онда би знали и за његово презиме, јер се морачки дохиар Силвестар, на тој икони назива „от Лазаревић“ (Љ. Стојановић, Записи и натписи, бр. 1397). Лако је могуће, да је доцније Силвестар директно из манастира позван за митрополита скопског, после митрополита Никанора, који се још 1646. год. помиње као митрополит Скопља и Полога (Гедеон Јуришић, Дечански Првенац, 107).

Рад. М. Грујић.

АНДРИЈА ЗМАЈЕВИЋ О ПАТРИЈАРХУ АРСЕНИЈУ III.

Још је Сима Милутиновић однекуд тачно знао, да се патријарх Арсеније III родио на Цетињу, само што је било тешко веровати на реч том конфузном човеку (*Д. Р[уварац]*). О отаџбини и презимену Арсенија III. српског патријарха, Српски Сион XIV [Сремски Карловци 1904] 464). Међутим ми сад можемо да изнесемо један далеко старији доказ за исправност тога мишљења. Католички примас Србије и барски надбискуп Андрија Змајевић (именован 23 фебруара 1671, умро 7 децембра 1694) написао је одличном прозом једно крупно компилаторско дело, у ком је трактирао историју од створења света па до својих дана, назвао га „Држава света, славна и крепосна љетописа црковнога“ и 1675 наменио римској конгрегацији „De propaganda fide“. У том делу на стр. 817—818 под рубриком „Шћепан Црнојевић“ писао је Змајевић на концу год. 1673 или у почетку 1674 и ове занимљиве речи: „Када се диже из речене земље исти Црнојевић, за не остати под облашћу турском (малу цијену чинећи од кућа, баштина и осталијех добара својијех) предигоше с њим и наши стари ЗМАЈЕВИЋИ, к владању славне господе млетачке и они придоше, од којијех милостиво примљени (како свједоче дукале, које се у нас налазе) у Котор на Мрлатово, недалеко од града, оградаше кућу и код ње цркву, која обањена у рати годишта 1571 близу мирова исте куће и данашњи дан види се. Отле женећи се у Пераст премјестише се, гдје по милости Божјој установињена кућа наша напредује. А који осташе у Црној Гори кршани, и сада како кнезови земље владају, од њих се у *Цетиње роди Арсеније*, пећски патријарка, Србске земље, Бугарске, Босне и Арбаније по начину србском свијех митрополита начелник, који сада речене државе духовнијем начином угодно влада, будући од саме тридесет и два годишта. Наш драг пријатељ, и у владању реченога краљевства Сервије (кога се сада и ми недостојни начелник по обичају Свете Римске Цркве находимо) како је друзбеник, дао Бог, да у послуху Светога Пристоља буде како и Свети Сава, на мјесто кога сједи.“

Пераштанин Змајевић седећи у Паштровићима без сумње је сасвим тачно знао, откуд је његов пријатељ патријарх Арсеније III, па кад нам и он каже, да је с Цетиња, можемо му апсолутно веровати.

Петар Колендић.

ПАТРИЈАРАШКИ ДАСКАЛ И ПРОТОСИНЂЕЛ ВИСАРИОН ПАВЛОВИЋ.

Међу првим реформаторима црквеног и народног живота Срба под аустроугарском влашћу, у првој половини XVIII. века, био је и ранији патријарашки даскал, потоњи епископ бачки Висарион Павловић (1731.—1756. год.). Са његовим именом први пут се срећамо у писму пећског патријарха Мојсија Рајовића, упућеног из Пећи, 5 јуна 1720. год., врховном митрополиту аустроугарских

Срба Вићентију Поповићу-Јањевцу. У том писму патријарх прича: како су му из манастира Хиландара, ради купљења милостиње по српском народу, да би спасли Хиландар од Грка, дошли изасланици хаџи Партеније и *даскал Висарион*. Патријарх шаље митрополиту хаџи Партенија и моли га да препоручи народу давање помоћи за спас Хиландара; а за Висариона вели: „*ми даскала Висариона љри себе оудржасмо, заради наоучѣнїа нашим' слоужешїѣмъ*“ (Споменик LI, 122а).

Од то доба многа позната писма патријарха Мојсија из Пећи, Новог Пазара, Студенице, Сарајева и Бање Луке (од 1720.—1724. год.) писана су руком даскала Висариона (сравни: Рад. М. Грујић, Писма пећских патријараха, Споменик LI, 122—133), што значи, да је Висарион био и секретар патријархов и да га је пратио на свима његовим путовањима. — Међу српским писмима онога времена та се писма нарочито одликују извесним особинама рускога правописа, јер се доста често употребљава љ место и и љ место љ. Судећи по томе може се претпоставити, да је Висарион у руском школама добио своје образовање за наставника-даскала. А како му је мајка, за време његова боравка у Светој Гори (до 1720.) и додњије, становала у Сремским Карловцима под заштитом митрополита Вићентија Поповића-Јањевца, то се може и друга претпоставка поставити: да је, на име, и Висарионова породица крајем XVII. века избегла са патријархом Арсенијем III. Црнојевићем из Јужне Србије под аустроугарску власт.

Висарион је био добар националиста и родољуб, па када је 1721. год. са патријархом Мојсијем путовао по Босни и походио Сарајево, он се је толико одушевио преданошћу Сарајеваца својој цркви и народу, њиховим уредбама, за које вели да се одликују од других *їако даница междѣ звѣздами*, њиховим тактом и разумним миром при саборном решавању народних и црквених послова, као и многим другим лепим особинама њиховим, да им је спевао нарочиту песму од 116 стихова у акростиху или *кринѣгрянѣ*, како он сам каже. Ту похвалну песму он им је послао под натписом: *Ридми или пѣсни похвалнїе гѣборѣ цѣрквѣ сарајевскїе...*; а Сарајевци су је дали преписати у књигу, у којој је и до нас сачувана, с напоменом: да су им ти стихови 1722. год. послати ѿ *Висариѡна даскала патријарха срѣскаго кирѣ Мойсеи* (Гласник Срп. Ученичког Друштва, XXXVIII, 174—177).

Готово читав један децениј (од 1720.—1730.) Висарион је био посредник између Пећске патријаршије и Карловачке митрополије, те је често, као изасланик патријарашки, шиљан у главне центре Срба под аустроугарском влашћу. Тако знамо из писма патријарха Мојсеја од 16. јуна 1721., да је у то доба шиљан митрополиту Вићентију Поповићу у Карловце, да уреди извесне односе патријарашке врховне духовне јурисдикције (Споменик LI, 125а). На том путу остао је неколико месеци, јер тек 1. јануара 1722., из Новог Пазара, пише митрополиту Вићентију, захваљује му на лепом пријему и моли га, као милостивог оца и патрона свога, да обраћа пажњу на његову остарелу мајку (Оригинал писма у Митрополијском архиву у Карловцима). Из писма патријарха Мојсија, датираног у Новом Пазару 31. децембра 1722. год., види се, да је даскал Висарион поново, под јесен 1722., у пратњи епископа рашког, потоњег патријарха Арсенија IV. Јовановића, био у једној мисији у Карловцима и ускоро се повратио патријарху у Нови Пазар (Споменик LI, 128).

Између 31. децембра 1722. и 17. маја 1723. год. даскал Висарион унапређен је за протосинђела „велике“, патријарашке цркве и 18. маја 1723. год. са нарочитим пуномоћним писмима послат од патријарха Мојсија митрополиту Вићентију Поповићу и народно-црквеном Сабору аустроугарских Срба, с деликатном мисијом: да им изложи тешко стање Пећске патријарше и споразуме се с њима како би се патријаршија сачувала од коначне пропасти, јер како патријарх у своме писму, писаном руком Висариновом, из Новог Пазара од 17. маја 1723., народном сабору лепо каже: ѿ *ївеколике славе и добротї нашеѣ*, које

есть имело главеносербское православіе, въ крѣпке владеніа присних и единоплѣменныхъ царѣй и кралей своихъ, еще око едино очевидно знаменіе и име имамо, коимъ се междѹ иными езыхи и закѡни свѣдочимо, да є и нашъ родъ єданъ пѡтѣ имеш оособитѹ свою чєстѣ и славу царскѹ и патріаршєскѹ (Споменик II, 129 б). Са тога посланства протосинђел Висарион вратио се у Пећ после неколико месеци, као што се види из писма тешко оболелог патријарха Мојсија из Пећи од 18. марта 1724. год. (ibid. 131 а).

Нови пећски патријарх Арсеније IV. Јовановић-Шакабенда (1725.—1737. г.) такође је шиљао даскала протосинђела Висариона у разне мисије међу аустроугарске Србе, где је Висарион не само многе месеце, него и читаве године остајао, а нарочито у Будиму. Из два писма патријарха Арсенија IV., једног датираног у Новом Пазару 25. фебруара 1725. год., а другог из Пећи 23. маја исте године, види се да је Висарион у то доба налазио се већ међу аустроугарским Србима, ради скупљања милостиње за Пећску патријаршију (ibid. 133 а и б). По једном акту, очуваном у препису у Митрополијском Архиву у Карловцима, Висарион је 12. марта 1725. год. био у Београду и са најугледнијим саветницима двора митрополита београдскога, свештеницима и световњацима, потписао на првом месту акт, којим се даје савет митрополиту Мојсеју Петровићу, да због ванредних прилика изузетно пристане на тројну кандидацију, која се тражи од њега из Беча за избор новог карансебешког епископа. На том акту Висарион се овако потписао: *Изъ іѣйша дрона пеккаго протосингѣл Висаріонъ іѣ закѣдетелствѹ* (Неексировани списи).

Да би могао што више срестава прибавити Пећској патријаршији, даскал и протосинђел Висарион понео је собом из Пећи антиминос и „благословне књиге“ или опросна писма (од грехова) патријарха Арсенија IV. Један део од тих ствари, полазећи за Будим, оставио је Висарион у Београду код ексарха Николе; па када му их је овај доцније послао по неком Будимцу, ствари су се изгубиле и српски магистрат у Будиму, 15. септембра 1725. год., одредио је: да се кривцу удари 60 штапа пред црквом, и пошто да добре јемце да се пусти из тамнице, да потражи поменуте ствари, које му је ексарх Никола из Београда дао да донесе „господину протосинђелу Висариону даскалу“ (Гласник Срп. Учен. Друшта, 2 го одел. VI., 320—321).

Висарион се и 1726. год. бавио у Будиму. Ту је имао неприлике такође због „благословних књига“. Наиме: неки Јован ДЕРЕЋАНСКИ, коме је Висарион, сигурно за извесни дар у новцу или у натури, дао патријарашку „благословну књигу“, изгубио је ту књигу, пошто ју је држао за чизмом, како сам рече, и тражио је од Висариона да му да другу; а како Висарион то није хтео да учини ДЕРЕЋАНСКИ је ружно напао њега и патријарха за чију је клетву рекао: да за њега значи исто толико колико и лопта — „удари о дувар, пак оскочи, тако и његова клетва“. Ради тога је суд српске општине у Будиму 9. августа 1726. год. донео решење: да Јован ДЕРЕЋАНСКИ „за оваки његов језик зловљни што јест изговорио и непоштење чинио светлејшему госпoдину пећском патријарху србском, зато да има пред народом сутра у неделни дан 24 штапа, или пред црквом докле се свјата литурђија не отслужи клип у зуби држати.“ ДЕРЕЋАНСКИ је и сам био један од седамдесеторице чланова суда, те му је Висарион, на заузимање архимандрита Исаије Антоновића и других, опростио казну и замолио суд, да га одмах пусти из тамнице, у којој је, ради те кривице, већ више од пет недеља лежао (Гласник Срп. Уч. Друштва, 2 го одел., VI, 343—345).

За време свога боравка у Будиму Висарион је учинио познанство и са Петром НЕНАДОВИЋЕМ, доцнијим знаменитим карловачким митрополитом Павлом НЕНАДОВИЋЕМ, који се 28. јула 1726. год., у свом писму из Осека у Будим, нарочито распитује за „часног господина протосинђела Висариона“ и поздравља га (ibid. III. 295).

Почетком 1727. год. Висарион се налазио у Сремским Карловцима, где је од проте Живана ЦРНОГОРЦА добио, за дар Пећској патријаршији, протином руком лепо увезану књигу за Општи лист или Синодик. На предњој корици

Висарион је својом руком записао, да је ту књигу добио од проте у Карловцима 12. марта 1727. год. (сравни Љ. Стојановић, Записи и натписи, бр. 2497). А из једног парничног записника суда општине Будимске од 19. октобра 1728. год. изгледа, да је Висарион и у то време налазио се у Будиму. Ту се на име, приликом претреса кривице Грка Димитрија Саре, између осталог каже: да је Сара крадене ствари продао и „господину дијакону протосинђелову“ (Гласник, 2го одел. IV. 6).

Током 1729. или почетком 1730. год. Висарион је, по свој прилици у споразуму са пећским патријархом Арсенијем IV. Јовановићем, с којим је и даље одржавао тесне пријатељске везе, иступио из клира Пећске патријаршије и ступио у клир Карловачке митрополије, где је одмах постао архимандрит најугледнијег фрушкогорског манастира Крушедола. Из тога времена знамо, да је, на његов позив, 31. августа 1730. год. одржан сабор свих фрушкогорских игумана у Хопову, на коме је, између осталог, одлучено: да се мошти цара Уроша, које су привремено из Јаска премештене биле у Врдник, имају стално пренети у Крушедол. Та одлука изазвала је крвав сукоб између Јазачана и Врдничана. Сем тога, Висарион је тада дошао и у конфликт са администратором Београдско-карловачке митрополије, темишварским епископом Николом Димитријевићем, који се у свом писму Будимцима 19. септембра 1730. год. тужи на архимандрита Висариона и ради тога: што „себе цјелују архиепископску и митрополитску власт задржава от манастиров Фрушкија Гори, да он всјакија ствари може расправљати и чинити и без дозвољенија и всјакаго припитанија нашего, и ниже нам објављает“ (ibid. IV 73).

Када је почетком 1731. год., за митрополита београдско-карловачког изабран епископ арадски Вићентије Јовановић, чији избор је Висарион нарочито помагао, он је већ 17. маја и. г. посветио архимандрита Висариона за епископа бачког. А Висарион је као епископ стекао великих заслуга за културни и просветни препорођај Срба не само у Бачкој него и уопште, што је основао прву добро организовану српску гимназију у Новом Саду, која је успешно радила од 1731.—1775. год.; а поред те гимназије, у петом деценију XVIII. века, успео је да отвори и прву српску Академију са философијом и теологијом, која је, у српској средини, неспремној још за највише школе, могла да се одржи само неколико година.

Рад. М. Грујић.

ЈЕДАН ПОРТРЕТ РУЂЕРА БОШКОВИЋА.

Прикупљајући грађу за своју студију *La Philosophie Naturelle et Relativiste de R. J. Boscovich*¹⁾ наишао сам 1920. год. у париској *Народној Библиотеци* на један непознати портрет Руђера Бошковића.

У специјалном одељењу за портрете и естампе, под бројем 5726 (слика 1) каталога *La Collection des Portraits Français et Étrangers Conservés au Département des Estampes de la Bibliothèque Nationale* нашао сам назначен један портрет Руђера Бошковића цртан оловком, а под бројем 5729 (слика 2) естампни отисак

Слика 1.

Слика 2.

ment des Estampes de la Bibliothèque Nationale нашао сам назначен један портрет Руђера Бошковића цртан оловком, а под бројем 5729 (слика 2) естампни отисак

¹⁾ Editions de la Vie Universitaire, Paris 1922.